

Interferentzia ikustezinen xerkan

Juan Gartzia

Itzulpen munduan ibilitako zein ibili gaberi ez zaio noski arrotz gertatuko “interferentzia” hitza. Gurearen kasuan dagoen hizkuntza orori planteiatzen zaion arazoa dugu hori, baina gurearen ezaugarriek —isolamendu tipologikoa, txikitasuna, normalizaziorik eza...— neurri arruntez gain areagotzen dutena.

Hala ere, susmoa baino gehixeago badut, interferentzien aurka-ko borrokan —inorena izatekotan itzultzailearena den eginkizun ezinbesteko horretan— ez ote den gure kontzientzia, onenean ere, maila lexiko-gramatikalean bukatzen, eta askotan garbizalekeriaren jarrera azientifiko bezain antzuarekin nahasten: erdarazkoaren antzik duen edozein hitz baztertu, ZEIN erako erlatiboak guztiz kondenatu, Altuberen teoriak morrontza bihurtu, e.a. Jatorrismo horrek duen arrakasta ideologikoarekin, ordea, harritzekoa da zein kaso gutxi egiten zaion praktikan zuzenketa jatorrari, arrazoizkoa ezezik nabarmena ere baden hainbat kasu behin eta berriro salatutan (bati-pat, uste izatekoa denez, lexikoki erdal itxurako elementurik ageri ez denean): “*ustekabe handi bat eman zen*”, “*bonba botako duenaren mehatxua*”, “*astelehenean ere beste gauza bat gertatu zen*”, “*area barruan sartzen denarekin batera*”... Halakoz eta bestelakoz

(hitzen ordenamendu nahasi maneragabea, anaforikoen erabilera senez kontrakoa, elipsien elipsia...) josita dago gaurko prosa, idatzi zein mintzatua, eta komunikabideek onerako egin lezaketen indar bera egiten dute okerraren zabalkunde eta finkapenean. Horrenbestez, esango nuke garbizalekeria buru anitzeko munstroa dugula gure artean, hitzun-idazlea kikildu, erregistroa murriztu, eta gainera, erremediatu behar lukeen gaitza —hizkuntza interferentzia gaiztoz garbitzea— mailarik axalenetik itxuraz erauzi arren, sakonean lehenen iraunarazten baitu, berak alternatiba gisa plazaraturiko “mor-doilo garbi”z berriturik batzuetan.

Ondoren datozen pentsakizunak, beraz, aurreko horretan aipatzen direnekiko kezka —eta haserrea— dutenei begira eginak dira, baina aipatu den maila lexiko-gramatikal horrez aurrerako alorra jorratu nahirik, zentzu zabalean “estilistika” deitu ohi dugunarena, alegia, hizkuntzaren erabilera espresibo bereziena. “Berezi” diogunean, ez dugu inolaz ere “ezohi” esan nahi, eta, hain zuzen ere, “hizkuntzaren beraren estilistika” deitu ohi dena dugu helbururik behinena, eta ez estilistika literarioari bereziki dagokiona. Pentsatzekoa denez, badute aztertuko ditugun puntuok hasieran aipatu direnekin zerikusirik, baina ezkutuago edo pasatzen dira, ez bait dira halako arau liburutan aurkitzen, eta, gure estilistikaren egoera dela eta, eztabaidagarriagoak ere gertatzen dira maiz.

Zoritxarrez hain barregarri ez den adibide bat eman dezagun, zertsu azertu nahi dugun argitzeko. Bere ikastolaren propaganda latza egiten zuen zuzendari batek, honela azaldu zigun behin, bere ikastolaren lorpen izugarrien sekretuaren giltza luze-zabal azaldu ondoren, andereño baten lan arrunta: Haurrak bere inguruan dituela, bakoitzari esaten dio: “*Ematen didazu gaileta bat?*”. Anekdotaren protagonista hortik atera litekeen baino euskaldun garbiagoa zen, duarik gabe, eta agian hiperzuzenketaz edo egitea baliteke, baina hortxe dago okerra: esaldia gramatikalki zuzena izanik ere, astakeria espresibo latza, noski... latz bezain (ikusten ez duenarentzat) “ikuskaitza”.

Irribarre sufizientea aterako zaio agian irakurleari, baina ez da kasu guztietan hain kontu erraza, ikusiko dugunez. Oraingoz, adi-

tzaren erabileraren inguruan arituko gara, aldez aurretik garbi utzirik ez direla diren guztiak bilduko, eta adibide-balioa baino ez dutela. Irakurlearen senera gelditzen da, beraz, zertzeladok zabaldu eta kontrastatzea, bai aditzaren inguruko gorabeherak osoagotzeko, bai eta bestelako interferentzia estilistikoetara aplikatzeko ere.

Juxtu nahi dugunaren kontrakoa lortuko genuke, noski, inori, kezka sanao piztu eta lagunpideren bat eskaini beharrean, harako "ezina ekinez egina" lortzera iristeko esperantza eta kemena lehenaz gain urriagotuko bagenizkio, ikusten ez zuen arazorik ikusarazirik... Zer egingo zaio!

Eta ausart jokatu nahi genuke, iritziak lotsagabe plazaratu, kikiltasuna nagusitu zaigun alor honetan; ez, noski, dudatzeko prest ez gaudelako, "dena ona"-ren teoria teorizaziorik ezaren seinale delakoan baizik.

Guzti-guztiaren azpian irizpide garbi bat dago, ustez ez oso eztabaidagarria: diskurtsuaren maila guztietan gertatzen denez, prozedura estilistikoak ere birformulatu, dekodifikatu eta birkodifikatu egin behar dira hizkuntzaz aldatzerakoan. Prozedura estilistiko horiek ez dute berez zertan berdinak izanik bi hizkuntzatan, eta areago tipologikoki urrun daudenean. Beraz, ezin dira kalko estilistiko sistematikoak besterik gabe onartu. Geure sisteman halakorik ez dugun kasuan kalkoaz baliatzeari printzipioz uko egin gabe, baliokide den modu propio naturalik ez ote dugun begiratu beharko genuke aurrenik. Begi kritiko horren faltaz gertatzen da, besteak beste, sortzezko idazkeran guztiz arrunta den hainbat egitura testu itzulietan ia sekula ez azaltzea (nahiz gure artean, egia esan, sortze lan asko ere ez den libratzen murriz eta arrotasunaren gaitz horretatik).

Hona, bada, adibide eta hausnargai batzuk, eta on deigutela denoi:

Orainaldia dela eta

Egia da gure forma konposatuak gai direla, adizki trinkorik ez denean, ekintza puntuala adierazteko: "*Oraintxe ikusten dut*", bai-

na begi-belarrien mingarri gertatzen da abusoa: “Agurtzen zaitut”, “Zoriontzen zaitut”, “Izenpetzen dut”... Formula magikorik ez da egongo, baina nekez uka liteke inperatiboaren egokiagotasuna: “Har ezazu nire agurrik...”, “Bihoazkizu nire zorionik...”, edo elipsiarena: “Hona nire izenpea”. Bestelakoetan, nik neuk, sintetikoetara moldatzeko ahalegina egingo nuke aukeran: “Hemen bidaltzen dizut” baino senezko eta airosoagoa ez al da “Honekin batera doakizu”? Hala ere, gaitza guztiz sartua dugu dagoeneko, eta pedanteria mailegatuak zale amorratuak dauzka: nork ez du, gaurregun, nahiz ez den euskararen tradizioan halakorik aurkitzen “Ez da ondo aurkitzen” erabiltzen, “Ondoezik dago” edo esateko, erdarakadaren bizioa dotoreziako bertute bihurtu ustez? Idatzizkoetan baino kasu larriagorik topa liteke eguneroko elkarrizketa arruntetan: “Zazpiretan gelditzen gara... itxaroten didazu... eta gero joaten gara...”. Eta esparrua zabaltzen ari garenez, eta alderantzizko bidea saiatuz, nola emango genuke erdaraz deskribapenetako gure “ageri da” zorionekoa?: “se ve”, ezta?, ordain zuzenik ezean trebeak baikara, erdaraz, modulazioak ere aisa asko moldatzeko... Edo, beharbada, “puede verse” (hitzezingo dugu geroxeago “poder” aditzaz...). Ze demontregatik itzuli, hortaz, beti, “ikusten da” (edota “ikus daiteke”!)? Zer esanik ez, erdarak hain maite duen “deskribapen animatu” delakoaren kasuan: “asomaban”, “se alza”... “Gurutze handi bat altxatzen da”... bai horixe... Kalkoen mekanikotasunaren abantailak aipa litzake norbaitek, baina ortopedia sistematikoak frankensteinak sortzen dituela erantzungo nioke nik, eta esperantza dut literatur itzultzaileek behintzat garbi edukiko dutela txurrero batek baino beren sormenetik gehixeago gastatu beharko dutela, ongi hezitako imajinazioz eta tanteoz, “Bai jauna: fidel eta jator” preziatu hori eraulkiko badigute. (Nire partetik, aholkutxo bat, guztiz debaldeko eta seguru asko alferrikakoa: ez ahaztu elipsiaren aukera... Ez horregatik.)

Abiatu garen bidetik, zer esan “presente historiko” delakoaren erabileraz? Bereizketa bat egin beharko litzateke:

Narrazio aktualizatua, batetik, ekintzarekin batera goazelako efektu “zinematografikoa” duena, literatura modernoan hain erabi-

lia eta, bestetik, edozeinek nobela baten laburpenean, adibidez, edo filme bat kontatzean darabilena (nolabait, beti gertatzen ari bait dira; lehenaldiak, bestetik, "erreal" edo "sinistua" bihurtuko luke kontatua). Guztizko padura zingiratsuan sartzen naizelako kontzientzia osoz, esan dezadan ez dudala kasu honetan eragozpen bezirik ez eta bestelako aukera egiazkorik ikusten. Pasadizoen kontraera jatorrak orainaldi bukatua darabil askotan (elipsiarekin konbinaturik), baina ekintza kateak edo osatzeko, eta haien azken buruan, berriz, orainaldi puntuala: "Sartu da ba tipoa elizan, jo du apaizarengana, eskupetarekin apuntatu, eta hantxe doa tiroa" ... nahiz "...eta hara non ikusten duen...", edota, besterik gabe, "...eta ikusten du..." Badirudi, beraz, hizkuntzon joera amankomuna dela kontaketa aktualizatuz dramatizatzea. Horrez gain, literatura zahar nahiz berriko emaitza seinaturik ere badugu gure urrian, beren narrazio estilo berezia molde horretan tajutua duenik: Laphitz, Saizarbitoria...

Besterik da, ordea, kronika tankerakoa, akzio dramatikoaren partez gertakariak edo biltzen dituen, aktualizazioa bainoago preteritoen monotonía agudoa (literalki: azentuaz ere ari bait naiz) haustea duelarik, xede: "Nace... estudia en... ingresa en... se ordena..." (Probatu bestela: nació, estudió...). Izan ere, futuroa ere erabili ohi da funtzio berdintsuan: "accederá luego a... y terminará por abdicar" ... Zer egin, beraz?: Nik futuroarena, geroko utzi gabe, naturalizat daukat euskaraz ere: "osabarenean biziko da ondoren bi urtez, eta bere ikasketak han bukatu (ko ditu)" Bestea, berriz, ez, goian aipaturiko nobela eta filmen testuinguru beretsuko kasuez aparte (aipatzen direneantxe "gertatzen" bait dira gauzak, behin eta berriro). Pertsonaia historiko baten datu biografikoetan, nekez onar genezake, adibidez: "Napoleon... urtean jaiotzen da". Elipsira joko genuke berriro: "...urtean jai(a)", edota berezko denboran utzi: "...jai(a) zen", non eta ikuspuntu benetan narratibo batera aldatu nahi ez dugun, noski, aurreko atalekoen sailera pasatuz: "Jai(a) zen da ba Napoleon... urtean, eta..."

Bitxia da, baina eskema honetan erabat logikoa, forma trinkorik duten aditzen portaera: semantikoki ekintza markatua adierazten

duenak erraz onartzen du sintetikoaren erabilera narratibo hori (“*badoa... eta hantxe dakar...*”, ustez, “*joaten da...*” eta baino egokiagoak); bestelakoak, berriz, “destrinkotu” beharra dauka ekintza adierazteko (“*atean egoten da pixka batean*”, “*ume bat edukitzen du*”... besterik dira, noski, testuinguru horretan —deskriptibo hutsak— “*dago*” eta “*dauka*”).

Kasu berezia dugu galderena. Ekintzak, galdetzen den unearen ondoren gertatzekoa denez, geroaldira (edo “*behar*”, “*-tzeko izan*”... egituretara) jotzen du euskarak, erdirako presentea darabilela: “*¿Hoy se quedan en casa?*” Aditz trinko batzuk aisago onartzen dute, orainaldiaren halako erabilerarik: “*Badator gurekin?*”) Proposamen eta eskaera galderak ez dira lehen eta bigarren pertsonako horren aplikazio berezia baizik: “*Igoko gara mendira?*”, “*Trekiko didazu atea?*”. Bi zentzuetako itzulpen literalek bestelako esanahia dute, denbora errearen: “*Etxean gelditzen dira?*” (egunero edo), “*¿Me abrirás la puerta?*” (gero). Bakarren bat goragoko “*Ematen didazu gaileta*” horrenaz jabetu ez bada (!), horra, bada, esplikazioa. Hutsegite galantagorik ere entzun liteke edozein tabernatan: “*Zer, goazen beste batera?*” (inperatiboa eta galdera mirakuloski bat eginez). “*Zer, bagoaz?*”, galdera hutsa litzateke, alegia, “*Mugitzen hasi dira jadanik besteak?*” edo; proposamena, berriz, “*Joango gara...*”

Erdarazko presentearen beste erabilera batzu ere nekezago onar litezke euskaraz: “*Para el año que viene soy el jefe*” (futuroaren aktualizazioa, presente historikoaren mekanismo paraleloz), “*Bajo enseguida*” (ingresiboa), “*Si apareces, te parto la cara*”, “*Tú te pones de rodillas ahora mismo!*” (apelatiboa, inperatiboaren ordezkoa)... Guztietan ere, aldaera estilistikorik gabera jo beharko da (futuroa, inperatiboa...), edota elipsira edo: “*Datorren urterako, neu ugazaba (!)*” (Esan dezagun, bide batez, esklamazioen espresibidade berezia hobeto ezkontzen dela, orohar, elipsiarekin ezein aditz jokaturekin baino). Berrito ere, ez da guztiz berdina trinkoen eta ez trinkoen portaera: “*Berehalaxe noa*” bai, baina “*Berehalaxe jeisten naiz*” baino zuzenago dirudi, zentzu horrekin, “*Berehalaxe jeitsiko naiz*”. Hala eta guztiz, ezin txartzat joko dugu honelako

esaldirik: *“Non jokutzen du Realak igandean?”*, *“Benitok Beotibarrren kantatzen du bihar”*... Kasuotan, geroaldiko NOIZ hitzek eragozten dute interpretazio frekuentatiboa, goragoko adibidean ez bezala (*“Berehalaxe joaten naiz”* inolako dudarik gabeko frekuentatiboa litzateke, izatekotan: *“Halakoetan beti berehalaxe joaten naiz”*). Errazago onartzen da trinkoa zentzu frekuentatiboan, alde-rantziz baino: *“Goizero lantegira doazenak”*.

Geroaldiaren inguruan

Ikusia dugu zenbait kasutan euskarak erdararen aldean futuroaz baliatzeko duen joera. Ez da, beraz, harritzekoa, erdarak futuroa estilistikoki darabilen kasuetan euskarak ere bide beretsutik jotzea.

Erabilera “potentziala” dugu, seguru asko, behinena, alegia, ziurtasunik eza edo adierazten duena: *“Estará aburrido”*, *“Tendrá cinco o seis metros”*... Ez dirudi eragozpenik dagoenik euskaraz ere halaxe emateko, bestelako aukerak gorabehera: *“Asperturik egongo da”* (*“dagoke”, “bide dago”, “antza, itxura denez, dirudienez...”*) Ekintzaren egiaztapena litzateke kasu guztiotan geroan legokeena, eta hortik futuroa. Balio kontzesiboa ere har lezake: *“Será lento, pero...”* Halakoetan, bestelako aukerarik badago, noski: *“Baliteke geldoa izatea, baina...”*, *“Geldoa zela, baina...”* Berriro ere, matizatu beharra dago galderaren kasua. Duda adierazteko esaldiotan jatorrago dateke “ote” partikularen erabilera, jator-tasun horretaz intentzionalki desmáratu nahi ez dugula behintzat: *“Etxean ote dago?”*, eta ez *“Etxean egongo (ote) da?”*. Berriro ere aukeraz abusatuz, esan dezagun ez dela harritzekoa galderen estatus berezia, informazioaren zehaztasuna guztiaren gaintetik zaindu behar bait da halakoetan, ahal denik eta anbiguetaterik gutxienez: *“Egongo (ote) da?”* (bihar). Estatus berezi bera dugu (genuen?) hitanoz, *“Ekarri dik?”* (hiri) eta *“Ekarri du?”* bereizten direlarik, nahiz *“Ekarri dik”* baieztapenetan anbigua izan.

Gainerantzeko kasuetan, nahikoa paraleloak dira erabilerak: apelatiboa (*“Isilduko ahal haiz!”*), mehatxuzkoa (*“Ikusiko duk!”*), ustekabekoa (*“Ez da izango!”*)... nahiz berdintasun oso-osorik ez

egon beti: “*No matarás*” (debekua), “*Usted dirá...*” (fatikoa). Edozein modutan, espresibitate bereziko kasuetan batipat, ez da soilik aditzaren denbora izango birformulatu behar dena: “*Será idiota este tío!...*”

Lehenaldiaz

Orainaldikoez esan ditugun asko zuzenean aplikatzekoak dira preteritoetan: “*Ageri zen*” edo “*Hantxe (zegoen)*” (“*Ikusten zen*”, “*Ikus zitekeen*” partez). Deskribapenetan larria da “-TZEN ZEN” egituraz arindu beharra, desegoki eta sen jatorraren kontrakoa ezezik, izugarri astuna ere gertatzen bait da. Ez gara luzatuko, baina ez kontuak garrantzirik ez duelako.

Erabilerarik idiomatikoek, esan gabe, doa, ez dute orohar itzulpen mekanikorik onartzen: “*Se llamaba usted...?*” (fatikoa), “*En este momento sólo necesitábamos...*” (nahikaria), “*Ahora que tenía ganas...*” (nahigabea) eta antzekoak. Dudazkoa gerta daitekeen erabilera bat aipatu besterik ez: “*Al cabo de tres años, se diplomaba en la Sorbona*” (Ekintza sail baten ondoren halako azken buru —helburu— batera iristen garela adierazteko aldatzen bide da lehenaldi bukatua: “*Nació... estudió... lograba*”). Euskaraz ere normaldua dagoela dirudi: “*Hamar eguneko setioaren buruan, Iruinera sartzen zen*” (Izatez, orainaldi “zinematografiko”aren iraganeko forma baizik ez da).

Iraganaldi bukatuaz ez dago zer esan handirik. Narrazio denbora nagusia delarik (ez da historikoki hala izan beti: Leizarraga...), forma konposatua dugu, eta horrek areagotu egiten du monotoniarren arriskua: “*Iritsi zen... ikusi zuen... eraman zuen...*” Elipsiaz gain (eta aurreko zein atzeko aditz laguntzailea ezaba daiteke!): “*Mutila ikusi, eta eskuaz agurtu zuen*” nahiz “*Mutila ikusi zuen, eta eskuaz agurtu*”), bada prozedura jator bat, estilo narratiboa markatzeaz bat, perpaus bukaeren berdintasuna hausten duena: aditza perpausaren hasierara ekartzea, alegia: “*Jaitsi zen zalditik, luzatu zion eskua...*” Horrek eta galdegai faltsuen erabilerak (“*Han(txe) joan zen...*”), ekintza espresiboki azpimarkatzea dute helburu

(monotonia bide batez hautsiz), eta halakoen eskasiaz iruditzen zaigu hainbat testu bizitasunik eta ritmorik gabea (Narrazioz kanpo ere bada, tamalez, “euskal joskera jatorra” perpaus guztiak aditzez bukatzea dela uste duenik...) Puntu honetantxe bide du euskal idazkerak —ez itzulpenak bakarrik— konpondu gabeko bere auzi nagusietako bat hau ere, berbaldiaren, jardunaren —diskurtsuaren— beste alderdi guztiz funtsezko batzuk bezala, “ikustezina” bait da, hitzetan eta gramatikarik axalenean itsuturik dagoenarentzat.

Pluskuanperfektoek, berriz, problematika berezia dute, ez bait dute ordain zuzenik. Nabardura garrantzitsua denean, egoki da “gelditua zen” tankerakoetara jotzea, baina, beharrik ez dela, testua halakoz josi gabe, ez bait du merezi testua astuntzea, testuingurua nahikoa izanik gehienetan.

“Pretérito anterior” delakoa (“*hubo llegado*”) bitxikeria da da-goeneko, eta are bitxikeriago haren ordain euskarazkoa (“*ikusi ukan zuen*”...).

Kortesiaren espresioaz eta bestez

Zenbaitetan, esamolde batzuk “zuzenegi”, “lotsagabeegi” edo sentitzen direnez, haien “atenuazio”a bilatzen da, hain gordin gerta ez daitezen. Erdaraz, honako korrelazio bat ezar daiteke, adibidez, gauza bat eskatzerakoan (tratamentu eta formula esplizitoez aparte): “*Deme*”, “*Me da?*”, “*Puede darme?*” (“*¿Le importa darme?*”...), “*¿Me daría?*”, “*¿Podría darme?*” (“*¿Le importaría darme?*”), eta are —kolokialki— “*¿Podía darme?*”... Baita —semantikoki atenuatuz— “*Quiero*”, “*Quisiera*”, “*Quería*” eta antzekoak ere. Hor inperatibo gordinetik ihes egiteko dauden aukeretatik batzuk (galdera, denbora-modu aldaketa, atenuazio semantikoa...) berdintsu erabil ditzakegu euskaraz (kontutan hartu, hala ere, aurrez egindako oharrak). Ez dut uste, ordea, “*poder*” aditzaren perifrasiak kalkatzea zilegi denik, eta, bestetik, hori gabe ere badugu nahikoa saltsa ahalezko adizkiekin: “*Pasa diezadakezu gatzontzia?*”, “*Ekar zeniezazkiguke argazkiak?*” (Ez dira, noski, agramatikalak, baina benetako “ahal izate”-az galde egiten dute, ez dira kortesiazko

atenuazioak. "Pasako didazu?" eta "Ekarriko zenizkidake?" dira ordain naturalak).

Horretaz ari naizela, osa dezadan, eta zabaldu, "poder" aditzaren erabilera berezietz esan dudana. Eta horretarako, aurrez, bi ohartxo:

Bat: aditz perifrasiak bakanka baizik ez daitezke erdaratik bere horretan euskaratu: "*Puedo ir*", "*Viene sucediendo*", "*Vuelve a llevarse*"... Izan ere, era askotariko xehetasunak biltzen dituztela (modalak, aspektualak...), oso idiomatikoak ohi dira.

Bi: "ahal izatea" bi era desberdinez interpreta daiteke: gertagarritasuna ("*gerta daiteke*", "*baliteke jakitea*"...) edo ahalmena, gaitasuna ("*egin dezake*", "*irakur lezake*"...). Eta ez pentsa hain erraza denik beti, testuingururik gabe eta semantikoki bi aukerak onartzen dituen aditzaren kasuan, anbiguetate hori hausten: "*Ibil liteke*", "*Irabaz lezake*"...

Badago erabilera ospetsu bezain madarikatu bat, hainbat buru-hauste eragiten duena, lege eta administrazio arloko itzultzaile sufritu eta sufriarazleen artean batipat: erdarazko erlatibozko esaldi subjuntibozkoena, hain zuzen: "*Los daños que pudieran producirse...*" Guztiz aproposa dugu kasua interferentziak analisi bidez neutralizatzearen sistema batere sekretu gabe honen adibidetzat. Demagun garbi daukagula posible dela subjuntibozko formak erlatibo gisa txertatzea euskaraz ere (posible, diot, ez ohizko): "*Gerta daitezen kalteak*" ("*Gertatzen direnak*" besterik izan bait daiteke). Demagun, halaber, badakigula testuinguru horretan posible den forma bakarra orainaldia dela (esaldi nagusia orainaldian bait dago: "... *ordainduko ditu*"), eta, era berean, "*pudieran*" hori "*pudieren*" formaren aldaera oso zabaldu baina ez normatiboa dela, eta "*pudieren*", berriz, "*puedan*" orainaldia-ren baliokide zaharkitua (subjuntibozko futuroa); berdin zaigula, beraz, "*que se produzcan*", "*que se produjeran*" nahiz "*que se produjeran*" (*?). Frantsesak erruz darabilen "zurrumurrupotentzial" delakoa, galizismoztat gaitzetsi arren, gero eta zabalduago dago gaztelaniaz ere: "*X sería el candidato de la alcaldía por ...*", "*Se habrían producido*

varios actos de sabotaje.... Ez dirudi inork tentaziorik izan leza-keenik hori ere kalkatzeko. Horren ordeztu gaztelania zuzenez beza-latsu lexikoki adierazten da “zurrumurrutasuna”: “*antza*”, “*itxura denez*”, “*dirudienez*”; edota partikula bereziz: “*omen*”, “*bide*”... Horretarako adizki berezirik ere badago, baina ez gehienon erabile-ra arruntean: “*dateke*”, “*duke*” (ez, noski, “*litzateke*”, “*luke*”). (Baldintzazkoetan ere sarturik dago nahastea: “*Si vinieran, serán recibidos*” (*! “*serían*” eskatuko luke baldintza horrek), eta euska-raz ere —nola ez!—: “*Epaimahaiak, hala baleritza, ... erabakiko du*” (*!!! Ez al da, zuzen eta egoki ezezik, aski dotore “*baderitza*”?)... Guzti hori argi badaukagu, geratzen zaigun bakarra da jakitea ea ze demontre adierazten duen “*poder*” hitzak egitura horretan, eta horretarako, parean jartzea dukegu egokiena: “*Los daños que se produzcan / que se puedan producir*” edota —aldaera estilistikoz, oker gramatikalez eta esaldi nagusiarekiko denbora-modu inkoherentziaz (halaxe erabiltzen bait da maizenik!)—: “*Los daños que se produjeran (?) / pudieran producirse, correrán a cargo de...*” Hain zuzen ere, desbiazio bitxi horrek argiago markatzen du ez garela ari benetako “ahal izate”az. Eta hortxe dago kakoa: esan nahi duena da balitekeela kalterik ez sortzea, halakorik gertatzen den kasurako ari dela (“*En caso de que...*”): (“*Deskuidoan*) kalte-rik sortzen bada (edota “*sor badadi*”, arkaismo dotore bila dabilenarentzat), *halakoak ordaindu beharko du*” (Forma jokaga-beek ere eskaintzen dute irtenbiderik, noski: “*Kalterik gertatuz gero...*” Bi kasuetan, bariazioen bat ere egin liteke: “*Kalteak, halakorik bada, bezeroaren kontura joango dira*”. Ez dirudi, egitura gramatikalak gorabehera, alderik dagoenik itzuli nahi genuenetik. Graduatu nahi bagenu, berriz —ez dut uste halako premiarik legokeenik— zergatik ez egin, adibidez, “*deskuidoan*” eta “*deskuido santuan*”... Nik neuk, lehenago joko nuke halako “herrikoikeri”-etara, kalkozko okerrera baino, baldintzazkoetan ere, gorago adierazi dugunez, inkoherentea bait da “*Kalterik sortuko balitz, halakoak ordainduko du*”, nahiz erdararen paralelismoz “normala” iruditu. Akaso deskuidatuta egongo naiz, baina “*deskuido (santu)an*” beza-lakoak —erregistroak erregistro— aurreritzi nabarmenez baizik ez dauzkagu zakurraren salara botetak. Esan dut, hala ere, eta berresan

dezadan, ez dagoela *berez*, erdararen (eta beti erdara horrexen) xehetasunak —eta are hutsegiteak— ridikuloraino sakralizatzen ez baditugu behintzat, ez graduazio guttiz paraleloa, ez eta egitura gramatikal berbera erabili beharrik beti, baliokidetasun egokia lortzeko. Askotan, ikusi dugunez, birformulazioak dexente “urrundu”ko gaitu, baina huraxe izango da itzulpenik hurbilen, doituena, eta ber-bertako itzulpena, berriz, kalko traketsa. Asmatzea da, noski, kontua. Ez da, hala ere, nik esana: “*Nor den itzultzaile ona?: itzulgaitik ahal bezain gertu eta behar bezain urruti doana*”.

SINTESIS

Interferencias invisibles

Uno de los problemas más graves que plantean las interferencias —que, en nuestro caso, y debido a diversas circunstancias, es ya un problema agudo— es que se suelen tratar solamente en el nivel léxico-gramatical; por otro lado, el problema se suele mezclar con un purismo mal entendido: si un texto no se parece al español, está bien. Y así vemos que nuestra prosa aparece repleta de órdenes sintácticos “desordenados”, mala utilización de los anafóricos, elipsis de las elipsis, etc. Hay que señalar también que a menudo hemos visto que interferencia se puede llegar a confundir con elegancia.

Hay que plantear el asunto a un nivel más amplio, el de la estilística de la lengua (no nos referimos a la estilística literaria). Este nivel no suele aparecer en nuestras gramáticas, con lo cual estas interferencias “estilísticas” pasan fácilmente desapercibidas.

El análisis de este trabajo se limitará al verbo (usos de los tiempos verbales). Nuestra idea, en el fondo, es que hay que reformular, descodificar y recodificar los procedimientos estilísticos al cambiar de lengua. No se pueden admitir sin más los calcos estilísticos; aun sin rechazarlos de plano, en primer lugar hay que tratar de buscar los correspondientes equivalentes naturales en la lengua de llegada.

Presente.

Los diversos valores del presente castellano no siempre se pueden traducir por presente en euskara. Además, a esto se suman en euskara los diferentes usos de los dos tipos de verbos, los sintéticos y los perifrásticos.

El presente puntual da lugar así a calcos muy graves, y sin embargo muy extendidos (a veces por la pretendida "elegancia" que hemos nombrado antes), y algunos casi normalizados. El presente histórico, en su empleo más característico, es decir, para dramatizar la narración, es más o menos equivalente en las dos lenguas. En cuanto al presente con valor de futuro, también es fuente de problemas. Así, el "nos vamos?" a menudo se oye como "goazen?", es decir traducido por un imperativo, algo muy lamentable y sin embargo, frecuente.

Futuro

El futuro español en sus diversos valores se acerca más al del euskara, con lo cual no da lugar a tantos problemas.

Pasado

Al pasado se le puede aplicar mucho de lo dicho para el presente. Subrayaremos que en sus uso más idiomáticos, no es aceptable la traducción más mecánica (fático, de deseo, etc). Por otro lado, siendo el tiempo narrativo por excelencia, y dada la estructura formal del pasado en euskara, puede dar lugar a un texto repetitivo y monótono. Para evitarlo hay sin embargo distintos recursos: elipsis, uso de tópicos falsos, cambio del orden en la frase.

Sobre las expresiones de cortesía y otros asuntos.

Se trata, en preguntas/peticiones, de huir del imperativo (que se siente como demasiado "fuerte"). Además, en estos casos se utiliza a menudo la perífrasis con "poder" (uno de los auxiliares modales más complicados del español). Algunas de las expresiones se pueden traducir sin más al euskara, pero otros muchos casos (con "poder" sobre todo) dan lugar a expresiones erróneas, además de complicadas y cursis.

No hay por qué usar, con respecto al castellano, ni una graduación totalmente paralela ni la misma estructura gramatical, para conseguir una equivalencia adecuada. La reformulación nos alejará a menudo del original, pero ésa será precisamente la traducción más ajustada y más apropiada.

SYNTHESIS

Invisible Interference

One of the things to be most seriously considered is interference which in our case, and due to the circumstances is already an acute problem — which is normally dealt with as being lexical grammatical. The problem however is often mixed in with purism which is not very well understood: if a text does not resemble Spanish, it is alright. And so we see that our prose appears full of 'disordered'

syntactic orders, bad use of anaphorics, ellipsed ellipsis etc. We have often seen too where interference can even become mistaken for elegance.

The whole thing must be considered on a wider scale — from a stylistic point of view (we are not referring to literary style here but language style). As this does not normally appear in the grammar books, these stylistic interferences often go unnoticed.

The Present

The different values of the Castilian present cannot always be translated as present in Basque. What is more, in addition there are different uses in Basque of two types of verbs, the synthetic and the periphrastic.

The punctual present makes for some serious copying — yet very widespread (sometimes due to the supposed 'elegance' above mentioned) and some which are almost normalized. The historic present, in its most characteristic use that is to dramatize a narration, is more or less equivalent in the two languages. The present as a future is also a source of problems. So we often here "nos vamos?" translated as "goazen?". Which means it is translated as an imperative — its very sad but very frequently heard however.

Future

The Spanish future in its various forms is more similar to the Basque, so it does not give rise to problems.

Past

Much of what we have said about the Present may be applied to the past. It must be specially noted that in its most idiomatic use the most mechanical translation is not acceptable (fatic, wishes, etc.).

On the other hand being the narrative tense par excellence and in view of formal structure of the past in Euskara it can result in a monotonous and repetitive text. To avoid this however there are various alternatives: ellipsis, the use of false commonplaces and change of order within the sentence.

About courtesy expressions and other matters

The matter in question is to avoid the imperative (too 'strong') in questions and requests. Periphrasis with 'poder' (can) is often used in these cases in Spanish, now, 'poder' is one of the most complicated modal auxiliaries in Spanish. Some of these expressions can be translated directly into Euskara but there are lots of other cases (mainly when 'poder' comes into it) in which a direct translation gives way to wrong and what's more affected and complicated expressions.

Neither an absolutely parallel graduation nor the same grammatical structure need to be used in order to achieve a correct equivalence. Reformulation will take us away from the original but that will be precisely the most approximate and appropriate translation.